

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧОЇ ГРИ

Майданенко С. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0339-1507>

У статті розкрито значення дитячих іграшок у житті малечі, їх сакральне значення. Гра – один із засобів розвитку дитини. Тільки у грі дитина невимушено розкриває свої творчі здібності, отримує нові знання та закріплює навички, розвиває спостережливість, фантазію, моторику, пам'ять, вчиться долати труднощі, думати, аналізувати. Під час гри малюки отримують корисні навички, у дітей розвиваються духовні здібності, пробуджуються різні почуття. Гра має величезне розвивальне й виховне значення для формування дитини та є важливим моментом підготовки дітей до самостійної діяльності. Гра – це потужний засіб виховання. Саме в грі реалізується потреба людської природи. Мати дитинство – це передусім мати право на розвиток власної ігрової діяльності. Дитинство без іграшок неможливе. Іграшки відіграють неабияке значення в розвитку дитини, а не тільки розважають її. Життя малюка наповнюється радістю, стає цікавішим за допомогою іграшок: ляльки-мотанки, свищики, конструктори, ведмедики та інші дитячі іграшки. Перша іграшка дитини – брязкальце. Воно миготить перед очима, видаючи звуки, чим приваблює малюка. Розглядаючи першу у своєму житті цікаву річ, немовля вчиться концентрувати увагу, у нього виникає бажання до неї доторкнутися, взяти до рук, потрясти. Це стимулює дитину працювати ручками, повертатися на звук, впізнавати предмет і усміхатися з його наближенням. Головна мета батьків щоб дитина зростала здоровою, сильною, спритною та духовно багатою. Саме в цьому їм допомагають іграшка та гра.

Ключові слова: іграшка, гра, ігрова діяльність, дитини-дошкільник, дитинство.

Maidanenko S. V. Psychological aspects of children's play

The article reveals the importance of children's toys in the life of a child, their sacred meaning. Play is one of the means of child development. Only in the game does a child easily reveal his creative abilities, acquire new knowledge and consolidate skills, develop observation, imagination, motor skills, memory, learn to overcome difficulties, think, analyze. During the game, toddlers acquire useful skills, children develop spiritual abilities, various feelings awaken. Play has a huge developmental and educational value for the formation of a child and is an important moment in preparing children for independent activity. Play is a powerful means of education. It is in the game that the need of human nature is realized. Having a childhood is, first of all, having the right to develop one's own play activity. Childhood without toys is impossible. Toys play a significant role in the development of a child, and not only entertain them. The baby's life is filled with joy, becomes more interesting with the help of toys: motanka dolls, whistles, constructors, teddy bears and other children's toys. The first toy of the child is a rattle. It flashes before the eyes, making sounds, which attracts the baby. Considering the first interesting thing in his life, the baby learns to concentrate attention, he has a desire to touch it, take it in his hands, shake it. This stimulates the child to work with his hands, turn to the sound, recognize the object and smile when it approaches. The main goal of parents is for the child to grow healthy, strong, agile and spiritually rich. This is exactly what a toy and a game help them with.

Key words: toy, game, game activity, preschool child, childhood.

Вступ. Гра – провідний вид діяльності дітей. Організована ігрова діяльність дітей дошкільного віку посідає особливе місце в системі організованого виховного впливу, оскільки під час гри відбуваються найважливіші зміни в психіці дитини, зазначає Н. Каньоса [4]. З'являються детермінанти

успішного розвитку новоутворень, максимально розкриваються психічні якості та процеси, ключові риси особистості, започатковуються базові особистісні якості. Ігрова діяльність дітей дошкільного віку є основою для виникнення інших специфічних видів дитячої діяльності, які згодом відриваються

від гри й набувають самостійного сприйняття та значення, наприклад праця, навчання, художня творчість[4].

Великий вплив на формування дошкільного виховання в Україні мали зарубіжні педагоги О. Деклорі, М. Монтесорі, які створили оригінальні концепції та методичні системи дошкільного виховання. «Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та цікавості», – говорив В. Сухомлинський. Зазначимо, що і в наш час багато вчених вивчають проблему дитячої гри. Н. Каньоса присвятила свої праці дослідженню психологічних особливостей організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Вона зазначає, що організована ігрова діяльність дітей дошкільного віку посідає особливе місце в системі організованого виховного впливу, оскільки сама гра розвивається протягом усього дошкільного віку. Дослідниця говорить, що в рамках ігрової діяльності відбуваються найважливіші зміни в психіці дитини. У дитини з'являються детермінанти успішного розвитку новоутворень, максимально розкриваються психічні якості та процеси, ключові риси особистості, започатковуються базові особистісні якості [4]. І. Губеладзе розглядає психологічні проблеми ігрової діяльності дітей дошкільного віку та їх врахування під час вивчення іноземної мови [1]. І. Чухрій підкреслює, що гра є важливим інструментом у наданні психологічної допомоги дітям, саме у грі ми можемо розпізнати загрози, що виникають, надати можливість дитині відреагувати травматичні та тривожні події, спрогнозувати успішне подолання складних життєвих ситуацій [6]. Л. Жихарева досліджує зв'язок між особливостями функціонування психологічного захисту матері, рівнем рефлексивного функціонування, міжпоколінною трансмісією та типом прихильності дитини [2]. Нею розроблені науково-методичні рекомендації для практичних психологів і соціальних педагогів, орієнтованих на профілактику і корекцію проблем дитячо-батьківських стосунків [2]. Т. Войцях у своєму навчально-методичному посібнику приділяє увагу технології застосування профілактичних настільних ігор у роботі з різними цільовими групами з метою протидії негативним соціальним явищам в освітньому середовищі

та в соціумі. Вона зазначає, що гра – найдавніший і найдоступніший інструмент навчання та виховання, формування моделей поведінки в дитини, а також корекції поведінки підлітків, молоді та інколи навіть і дорослих[3].

Таким чином, вивчаючи психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що цілісної теорії гри немає.

Методи та методики дослідження. Теоретичний аналіз наукової літератури з метою добору й осмислення фактичного матеріалу; вивчення освітніх концепцій, методик і технологій для визначення шляхів вирішення досліджуваної проблеми.

Результати. «Людина, власне, тільки тоді і є цільною істотою, коли грає», – говорив У. Шіллер. Життя дітей, у якому беруть участь дорослі, – це і є гра для дітей. Різні науковці по-різному пояснювали потреби дитини у грі. Наприклад, відомий психолог Д. Ельконін висуває таку гіпотезу: в історії людства праця випереджає гру, гра є соціальним явищем і слугує для підготовки до праці. Учений вважає, що на початкових етапах розвитку суспільства діти рано включалися у життя дорослих і брали безпосередню участь у їх діяльності. Гри як такої ще не було. Ускладнення знарядь праці призвело до того, що дітям стала недоступною участь у допомозі дорослим, виникла потреба у спеціальній підготовці до трудової діяльності. Стали виготовлятися зменшені знаряддя: луки, списи, ножі тощо. Діти вправлялися з ними, і такі заняття вже можна вважати іграми-вправами. Рольової гри на цьому етапі розвитку не спостерігалось. Ми не погоджуємося з гіпотезою Д. Ельконіна. В. Всеволодський-Гернгросс доводив, що гра зародилася в докласовому спілкуванні і була пов'язана з музикою, танцями, піснями. Дорослі гралися, як діти, виконуючи ритуальні дії. З розвитком суспільства виникли драма, спорт, танці, інші види мистецтва, а гра, як відображення подій життя, лишилася лише в дітей. Багато існує різних думок. Ще в давнині людина розглядала гру як засіб розвитку. Навіть в індійських ведах згадується про гру, зазначає Т. Войцях [3]. Вона говорить, що цікаво подивитися на корені слова «гра» у стародавніх мовах. Стародавні індуси сприймали життя як божественну гру

(«ліла»), як ілюзію («майя»), вважаючи, що ілюзія і є гра, ба більше, навіть слово «ілюзія» означало в них «перебування в грі», in ludum (латин. ludum – «гра»). У греків грою називали дії, що притаманні дітям (тобто те, що називається «поринати в дитинство»). І санскрит позначав гру як радість [3]. Ми звернемося до народної педагогіки та традицій наших пращурів. Чарівний світ дитинства не можна уявити без іграшок та ігор. Коли народжується маля, батьки починають покупати перші іграшки у його дитинстві – брязкальця й інші шумові іграшки. Яку силу мають брязкальця та навіщо наші пращури їх створили для малечі, мало хто замислювався. Їх сила саме у шумі, вібрації. Предки вважали, що саме така іграшка захищатиме немовля від злих духів та іншої нечистої сили. Ці простенькі іграшки є оберегом для маленької дитини, а також забавлянкою, яка привертає увагу та викликає у немовляти задоволення і цікавість. Наступна іграшка – лялька-мотанка. Це справжнє чудо, лялька-оберіг. Видів таких ляльок дуже багато – понад 90. Зрозуміло, що кожна несе своє сакральне значення та певним чином оберігає дитину, але що їх всіх об'єднує? Усі ляльки-мотанки не мають обличчя. Замість обличчя – хрест. Чому наші пращури замість очей, носа, губ, одним словом обличчя, малювали хрест? Дитина, коли грає лялькою, вживається в її образ, а коли доросла людина малює обличчя ляльки, у її уяві виникає образ людини, яка може існувати або жила на землі. Коли дитина гратиметься такою лялькою, ця лялька-мотанка не зможе її захистити, а, навпаки, може нашкодити. Дитина може вжитися в образ і перетягнути на себе хвороби та інші негаразди із цієї людини. Хрест у колі – сакральний символ гармонії Всесвіту, гармонії чоловіка та жінки. Голова ляльки – коло, а замість обличчя – хрест. Хрест у колі. Щоб ніхто не зміг управляти мозком дитини, очі бачили те, що насправді відбувається. Захист розуму дитини, її підсвідомості, пам'яті, а головна мета ляльки-мотанки – привести дитину та підтримувати в цілісності та гармонії, щоб малюк зростав у рухався сходінками вгору, сходінками, які ведуть його до духовного зростання, здоров'я та процвітання.

Процитуюмо самих себе. Улюбленими іграшками в Україні були свищики або свистунці. Вважалося, що свистіння й інші шумові ефекти відганяють від дітей злих духів, сили зла. Майстер ліпив птахів-свищиків із глини таким чином, щоб була певна частота вібрації. Якщо частота вібрації буде нижчою за норму, не буде захисної та очищаючої сили у свищика. Таким чином, малюк свистів у цей свищик, йому було весело, а батьки знали, що дитина очищує себе і вона під захистом. На ніч мати клала свищик на підвіконня для того, щоб вночі захистити дитину від впливу темних сил. Щодо образів свищиків, то були свищики-півні, півень символізує вогонь, сонце. Наші прапрадіди вважали, що птахи є посередниками між небом і людьми, створіннями Сонця. Груди півників часто прикрашали солярні символи – кола, розети, крапки, розташовані по колу. Були також свищики-качечки як символ роду, свищики-тварини: олені, собаки, коники та інші. У наш час до свищиків ставляться як до дитячої забавлянки і майже забули, що раніше для наших пращурів це був магічний інструмент, який здатен викликати вітер і разом із ним – дощ, відлякувати нечисту силу [5].

Зазначимо, що процес ігрової діяльності краще відбувається у співпраці дітей і дорослих, спільній творчості. Усе в природі взаємопов'язане. Вона не терпить порожнечі духовної. Вона не терпить порожнечі у відносинах між людьми. Будь-яка порожнеча відразу заповнюється. Спілкування з татом дає дитині відчуття свята. І це не тому, що тато проводить із дитиною мало часу, як люблять іноді пояснювати це явище жінки. Річ у тім, що тато є іншим полюсом людського життя, ніж мати. Якщо образ матері уособлює будинок, у якому існує дитина, то образ батька більше пов'язаний зі світом довкола цього будинку. Батько – це світ пригоди, світ речей, створених людськими руками, світ думки. Материнське кохання дає дитині почуття безпеки, батьківське – допомагає дитині орієнтуватися в навколишньому світі. Відчуття свята народжується із значущості та яскравості тих вражень, які отримує дитина завдяки татові. Іноді звичайні речі завдяки батькові розкриваються з нового, незвіданого для дитини

боку. Диван перетворюється на літак, олівець – на викрутку, а каструля стає барабаном. Тільки чоловік може дивитися з неприхованим захопленням, як малюк розбирає пульт від телевізора або захоплено натискає без розбору кнопки телефона, радіючи вродженим здібностям дитини до техніки. Жінці буває важко пережити той факт, що дитина рано чи пізно відокремитися від неї. Але в цьому полягає сенс шляху дорослішання, самостійності та духовного зростання дитини. Мудрість жінки в тому, щоб не заважати дитині дорослішати. Поважайте потребу малюка спілкуватися з батьком і ставати все більш незалежним. Поєднуючись, материнське та батьківське кохання, створюють ідеальні умови для розвитку дитини. Відомий американський психолог Еріх Фромм писав: «Мати – це будинок, з якого ми йдемо, а батько – це той, хто вчить дитину, як пізнавати дорогу у світ». Пригадаємо традиції наших пращурів. Як наші предки виховували своїх дітей? Дівчаткам казали: «Хлопчик – це майбутній чоловік, воїн, господар, голова роду, батько майбутніх дітей, Бог – захисник роду». Тому до нього потрібно ставитися з любов'ю та повагою, як до Бога. Хлопчикам казали: «Дівчинка – це майбутня Лада, майбутня господиня, це Богиня-охоронець домашнього вогнища, мати майбутніх дітей. Тому її треба любити, поважати і почитати як Богиню». Діти змалку сприймали ці прості істини від своїх батьків, адже для всіх слов'янських дітей, їхні батьки були взірцем для наслідування. Коли створювався новий сімейний союз, то й стосунки в молодого подружжя були чисті та світлі, як у Богів, що живуть на землі. Які в подружжя могли бути суперечки та протиріччя, якщо вони ставилися один до одного як до Богів? На жаль, у наш час про це майже всі забули. Прийшов час пригадати.

Коли народилось маля, батьки розуміли, треба з перших днів починати розвивати дитину, розвивати не тільки фізичне тіло, а й органи почуттів та інтелект. Але щоб розвивати інтелект дитини, вона повинна бути підготовлена до цього, тобто згармонізована. Батьки складали забавлянки «Сорока-ворона», «Гулі», «Іде коза рогата» та інші. Вони налаштовували маля на біоритми бать-

ків та природи. Наприклад, «Сорока-ворона». Мізинець – серцевий меридіан, мати брала цей пальчик маляти і промовляла: «Цьому дала», і енергія проходила по цьому меридіану. Де була якась енергетична пробка, вона зникала, і так всі пальці. Велика увага приділялася великому пальцю – легеневого меридіану, який пов'язаний із головою. Тобто робила «масаж» мозку, таким чином відбувалася гармонізація дитини і програмування: хто не працює – той не їсть. До року дитину нікому не показували. У три роки не виводили в світ. Діти бігали в довгих сорочках із льону, і тільки в сім років було свято підпоясування хлопчиків і закосичування дівчат. У сім років дитину вчили контролювати свої емоції, бо вважали, що емоції від лукавого, та вчили розвивати свої почуття. Батьки знали, що людина складається не тільки з фізичного тіла і треба розвивати всі тіла маляти та його душу [5].

Де знайти знання майбутнім поколінням, до кого йти за порадою? Відповідь у нас одна – йти до старих людей, своїх бабусь та дідусів, прадідусів. Що мали на увазі наші пращури, коли казали людині, що вона стара, або називали себе старою людиною, старим? Який образ несло слово «стара»? «Стара» означає сяє небесним світлом у сто разів сильніше за інших! Це слово аж ніяк не стосується старечого віку. Коли в людини з'являється сивина, то вона через сиве волосся отримує чисту, небесну силу, підтримку Богів. Якщо людина фарбується, то позбавляє себе цієї підтримки, сивина прикрашає людину. Адже не дарма кажуть: «Він убілений мудрістю предків». Чи багато зараз мудреців, які несуть сакральні знання та передають молоді? На нашу думку, мало таких старих, які піднялися високо по сходах духовного зростання та стали справжніми мудрецьми. Не звання та посади роблять людину мудрою. Іноді звання та посади отримані високі, а людина духовно убога й не розуміє навіть простих істин, бо серце закрите і любові немає. Бога немає в серці, і серце мовчить, бо будинок Бога зачинений.

Висновки. Іграшка – це чарівний предмет, а точніше кажучи – магічний. Значення іграшки дає можливість її використовувати в різних ситуаціях гри. Чарівний світ дитин-

ства – це не просте прагнення наслідувати дорослих, це світ, у якому дитина через гру отримує знання, захист, досвід, де дитина може стати митцем свого життя, навчитися бути творцем. Психолог повинен пам'ятати, що в ігротерапії основною умовою успіху є колекція іграшок, яка сприяє можливості об'єктивувати свої почуття, емоції, потреби,

проблеми, страхи, тривоги та, звичайно, бажання та мрії дитини.

Також підкреслимо, що дитина може разом із дорослими працювати, наприклад мити посуд, поливати квіти, прибирати. Дитину не треба вчити гратися — це в неї виходить природно. Натомість варто навчати її виконувати просту домашню роботу в ігровій формі.

Список використаних джерел

1. Губеладзе І. Психологічні аспекти ігрової діяльності дошкільників в процесі вивчення англійської мови. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705598/1/gybeladze.pdf>
2. Жихарєва Л. В. Психологічні особливості прихильності до матері у дітей дошкільного віку : дис. на здобуття ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07. Київ, 2016. 196 с.
3. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти : навчально-методичний посібник. Автор-упорядник Т. В. Войцях. Черкаси : Черкаський ОПОПП, 2014. 92 с.
4. Каньоса Н. Г. Психологічні аспекти організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Вікова та педагогічна психологія*. 2023. № 48. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/48-2023/12.pdf>.
5. Майданенко С. В. Сакральне значення народних дитячих музичних іграшок та пісень. *Сучасна мистецька освіта* : матеріали III Міжнародних науково практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. Випуск III / Уклад.: доктор пед. наук, проф. А. В. Козир. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 246–247.
6. Чухрій І. Дитяча гра в процесі допомоги дітям раннього та дошкільного віку. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2022. Випуск 3 (56). 187 с.

References

1. Gubeladze, I. Psykholohichni aspekty ihrovoi diialnosti doshkilnykiv v protsesi vyvchennia anhliiskoi movy [Psychological Aspects of Preschoolers' Play Activity in the Process of Learning English]. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705598/1/gybeladze.pdf> [in Ukrainian].
2. Zhykharieva, L.V. (2016). Psykholohichni osoblyvosti prykhylnosti do materi u ditei doshkilnoho viku [Psychological Peculiarities of Preschool Children's Attachment to Their Mother]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Voitsiakh, T.V. (2014). Ihrovi tekhnolohii yak instrument profiaktychnoi roboty spetsialistiv psykholohichnoi sluzhby zakladiv osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk [Play Technologies as a Tool of Preventive Work by Specialists of Educational Psychological Services: Educational-Methodical Guide]. Cherkasy: Cherkaskyi OIPOP [in Ukrainian].
4. Kanosia, N.H. (2023). Psykholohichni aspekty orhanizatsii ihrovoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Psychological Aspects of Organizing Play Activities of Preschool Children]. *Vikova ta pedahohichna psykholohiia – Age and Pedagogical Psychology*, 48. Retrieved from <http://habitus.od.ua/journals/2023/48-2023/12.pdf> [in Ukrainian].
5. Maidanenko, S.V. (2019). Sakralne znachennia narodnykh dytiachykh muzychnykh ihrashok ta pisen [The Sacred Meaning of Traditional Children's Musical Toys and Songs]. In *Suchasna mystetska osvita : materialy III Mizhnarodnykh naukovo-praktychnykh chytan' pam'iaty akademika Anatoliia Avdiievskoho – Modern Art Education: Proceedings of the 3rd International Scientific Readings in Memory of Academician Anatolii Avdiievskyi*, 246–247. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
6. Chukhrii, I. (2022). Dytiacha hra v protsesi dopomohy ditiam rannoho ta doshkilnoho viku [Children's Play in the Process of Helping Young and Preschool Age Children]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia – Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology*, 3 (56), 187 [in Ukrainian].